

MAGYAR KÖNYVBARÁTOK DIÁRIUMA

V. évfolyam

1935, 2. sz.

Bisotray Gyula:

A RÉGI ÉS A MODERN KÖNYVTÁR.

A KÖNYVTÁR azoknak a közintézményeknek sorába tartozik, melyeket a nagyközönség nemcsak jelentőségükhöz képest nem méltányol eléggé, hanem általános vonásaiban is alig ismer.

A közönség könyvtári képzelei — valami Rip van Winkle-i lidércnyomás hatása alatt — mind a mai napig szinte százéves, avatag emlékképekben gyökereznek. A könyvtár általában úgy él a köztudatban, mint szűk, sötét, levegőtlen, barátságtalan, poros, zárt könyvraktár, teljesen kikapcsolódva az élet eleven áramából. Pedig ma már szerte a világon hatalmas paloták szolgálnak a könyvek otthonául, a közönség számára kényelmes olvasótermekkel. És ezek a modern könyvtárpaloták lehetőleg a városok középpontjában épülnek, hogy annál szerveesebben és szorosabban kapcsolódjanak a társadalom kulturális vérkeringésébe.

A könyvtár évezredek, hosszú fejlődés után jutott csak el eredeti zárt formájától a mai nyilvános közkönyvtáráig.

Az ókorban és a középkorban a könyvtár általában a vallás szolgálatában állt. A vallási szövegek fenntartására hivatott égetett téglalapok, papyrus-tekeresek, majd később a gazdagon díszített kézíratos könyvek az egyházak legféltettebb kincsei közé tartoztak. Még 5—600 évvel ezelőtt is vagyont érő kincs volt a könyv, amelyre éber gonddal kellett vigyázni. A könyvek sokszor vastag láncsal voltak az olvasóasztalhoz erősítve és használatukra szigorúan ügyeltek a könyvtárosok, akik abban az időben valóban a könyvtár őrei: könyvtárőrök, custosok voltak. Szükség is volt a nagy óvatosságra, mert egy-egy értékesebb könyv bizony igen könnyen cserélt gazdát. Ha a renaissance-korabeli híres könyvbarátok könyvtárainak történetét figyelmesen tanulmányozzuk, lépten-nyomon arra a meglepő felfedezésre jutunk, hogy igen előkelő, magasrangú urak nem a legegyszerűsebb úton jutottak egy-egy díszes kiállítású könyv, kódex birtokába. Gyakori eljárás volt a könyvet lemásoltatás vagy elolvasás végett kölcsönkérni és aztán visszaadásáról megfélelkezni, sőt azt konokul meg is tagadni. (Sajnos, a könyvbeszerzésnek ez a módja mai napig sem ment ki egészen a divatból!) Az ó- és középkori bibliotheca

tehát a szó szoros értelmében „a tudományok szentélye“ volt, ahová csak az istenek és múzsák fölkent papjainak volt szabad belépniök.

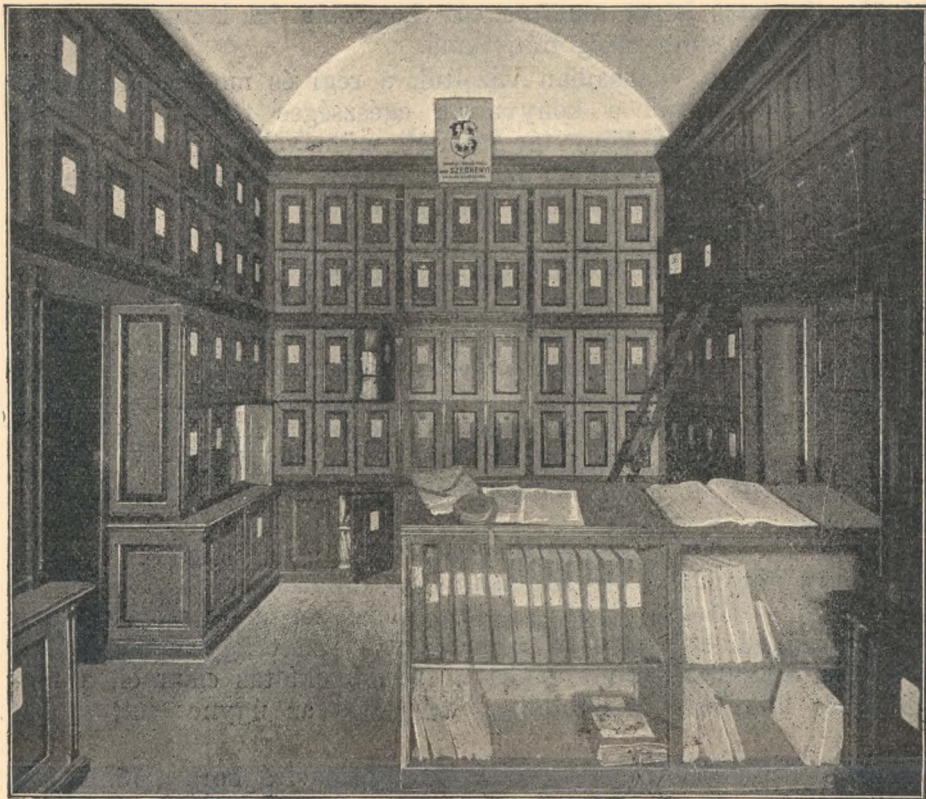
A könyvnyomtatás, mint annyi más téren, a könyvtárügy terén is új korszakot nyitott. Az addig egyetlen példányszámú kéziratos művek helyét az ezres példányokban nyomott könyvek foglalták el. A könyvek tömegével a könyvtárak száma is megszorodott, állományuk pedig rohamos fejlődésnek indult. Az első, mai értelemben vett nyilvános jellegű könyvtár a milánói Ambrosiana-könyvtár, amelyet Borromeo bíboros alapított 1609-ben. Az elsők közé tartozik Mazarin bíboros könyvtára is Párizsban, amelyet 1644-ben nyitott meg a nagyközönség számára. A megnyitott ajtókon friss levegő, új, szabadabb szellem áradt be az addig múzeumszerűleg zárt könyvtártermekbe. A könyvtárak a külvilággal közvetlen érintkezésbe kerültek s ezzel a könyvtártörténet új fejezete kezdődik.

Ezzel a lassú fejlődéssel szemben áll Amerika példája. Amerika nagy történeti multtal nem rendelkezvén, ott a régi könyvtári típus ki sem alakulhatott. Annál szédítőbb tempóban alakult ki a modern könyvtár típusa, amely irányítólag szabta meg korunk könyvtárügyének fejlődését.

Miben különbözik legfőképpen egymástól a régi és a modern könyvtártípus?

A régi könyvtár gögösen elzárkozott a nagy nyilvánosság elől; szinte csupán a könyvtárosnak és a kiválasztott keveseknek elmélyedő búvárkodását szolgálta. A modern könyvtár ezzel szemben a legteljesebb mértékben demokratikus. Nemcsak hogy tárva-nyitva tartja kapuit mindenki előtt, hanem valósággal csalogatja magához a látogatókat. Hol az új szerzemények jegyzékét függeszti ki közszemlére, hol magukat a csábos külsejű könyveket állítja ki tárlókban a járókelők gyönyörűségére. De itt sem áll meg. A modern könyvtár szabad bejárást biztosít a raktárhelyiségekbe, mint az amerikai „open self library“-k, hogy a közönség maga keresgélje össze a neki tetsző olvasmányokat; fölajánlja szolgálatait a parkokban sétálóknak, mint azt egy olaszországi kerti könyvtárról nemrégiben olvashattuk; népkönyvtár, tanyai könyvtár és tengelyen gördülő vándorkönyvtár formájában fölkeresi a falvak és telepek egyszerű lakosságát, hogy minden embert hűsége jóbaráthoz: jó könyvhöz juttasson...

De a könyvtárnak nemcsak magatartása ment át ily gyökeres átalakuláson. Méretei is erősen megváltoztak. Egy-egy régi híres középkori könyvbarátnak, mint a franciák tudománypártoló királyának: V. Károlynak, a Bölcseknek, a 14. század második felében, vagy száz év múlva a mi Mátyás királyunknak irigyelt, gazdag könyvtára mindössze 1000 kötetből állott. Ezzel szemben a mai nagy könyvtárak között már számtalan olyan van, amely meghaladta az egy-millió kötettszámot. A világ mammut-könyvtárai: a párizsi Bibliothèque Nationale, a British Museum könyvtára, a moszkvai állami könyvtár és a washingtoni Library of Congress egyenként négy és

Gróf Széchenyi Ferenc könyvtára a Nemzeti Múzeumban.

félmillió könyvet tartalmaznak. Ennek kapcsán említem meg, hogy legnagyobb hazai könyvtáraink: a Magyar Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára és a budapesti Egyetemi Könyvtár egyenként körülbelül 680.000 kötetet számlálnak, a gyorsan fejlődő Fővárosi Könyvtár pedig több, mint 450.000 kötetet.

A könyvtermelés ijesztő arányairól tanuskodnak ezek a számok. Ma már nemcsak az okoz gondot a könyvtárnak, hogy miből vásároljon könyveket, hanem az is, hogy mit vegyen meg?

A helyes vagy helytelen könyvtárpolitika a könyvbeszerzés vonalvezetésén fordul meg. A könyvbeszerzést szigorúan a könyvtár sajátos célja és rendeltetése szerint kell irányítani, ezt mellékszempontok és esetlegességek sohasem befolyásolhatják. A könyvtár csupán a gyűjtési körébe tartozó könyveknek céltudatos összeválogatása révén tudja nagyrahitatott kulturális feladatait megvalósítani. Könyvanyagán keresztül éppúgy neveli közönségét, mint az iskola a növendékeit. A könyvbeszerzés mélyreható jelentőségéből önként következik, hogy a könyvtár nem rendezkedhetik be alkalmilag felkínált vagy protekcióval ráerőszakolt könyvek vételére. Rend-

kívül számalmas képet mutatna egy könyvtár, ha könyvbeszerzését csupán az alkalmosság iránnytaná.

Miután főbb vonásaiban vázoltuk a régi és modern könyvtár-típust és megjelöltük a könyvtárak egészséges fejlődésének útját, ismerkedjünk meg a könyvtár hivatali műhelyeinek névtelen munkásaival: a könyvtárosokkal is. A közönség részéről e tekintetben ugyancsak téves, régen elavult felfogással találkozunk.

Ha a köztudatba rögződött könyvtáros típusát kívánám bemutatni, akkor — kevés túlzással — a következő karikatúrához kel-lene folyamodnom: „a könyvtáros“ pápaszemes, szakállas öreg könyv-moly, fejbúbjáig beletemetkezve a könyvek rengetegébe; körülötte emeletnyi könyvállványok s ő körbefutó galérián vagy magas létrák tetején gondolatokba merülve böngész évszázados fóliánsok között... Hozzátartozik ehhez a hamis elképzeléshez az a felfogás is, hogy a könyvtárosság afféle tiszteletbeli állás holmi kiváltságosak részére, akik aztán itt, a könyvek rengetegében, kedvükre kiolvashatják magukat...

Nos, ezeknek a balhiedelmeknek éppen az ellenkezője igaz! A modern könyvtáros egyáltalában nem fóliánsokon rágódó könyv-moly. Sőt — Szekfü Gyula megállapítása szerint — ma „egyetlen más társadalmi csoport sincsen, mely oly feszült figyelemmel nézné a dolgok alakulását, mint éppen a felsőbb oktatás emberei, a mú-zeumi és könyvtári szaktudósok, egyszóval az úgynevezett szoba-tudósok“.

A régítípusú „búvárkönyvtárosok“ utolsó virágkora a 18. század vége és a 19. század eleje. Ez időben ugyanis az eltörölt szerzetes-rendek könyvtárai (majd — önkéntes hagyományozás útján — fő-úri magánkönyvtárak is) nagy, nyilvános könyvtárakba soroztattak, ahol a könyvtárosok, akiknek sorában mindenkor kiváló tudósokat találunk, kedvükre búvárkodhattak az addig alig ismert könyv-kincsek rengetegében.

A feldolgozandó kéziratok és könyvritkaságok tömege azonban az idők folyamán lassanként elfogyott. A raktárak rejtett kincsei napvilágra kerültek, a magának búvárkodó tudós könyvtáros egyre jobban vesztette jelentőségét. A mult század második harmadában — amint azt id. Szinnyi József, a neves bibliográfus följegyezte — „a könyvtári hivatal nyugalmas, gondnélküli életnek tekintett, azért ha valamely nevezetes író megvakult vagy megsántult, írói segélyegylet nem lévén, ide tették. Így jutott a könyvtárhoz Garay János, a költő, mikor már alig látott és Reguly Antal, a tudós ázsiai utazó, ki kánikulában is bundában ült a *Magyar király kávéház* előtt és az olvasókat — úgysem voltak sokan — magához hívta ki az udvarra, a fa alá, ha nap sütött; ott ügyelt fel rájuk“.

Vége van már az aranjuezi szép napoknak! A könyvtár a könyv-tárosok számára többé nem segélyegylet s még kevésbbé nyugodt olvasóköz, aminek a tájékozatlan közönség ma is képzei. A modern könyvtáros egyetlen könyvtári olvasmánya a könyvjegyzék: a nem-

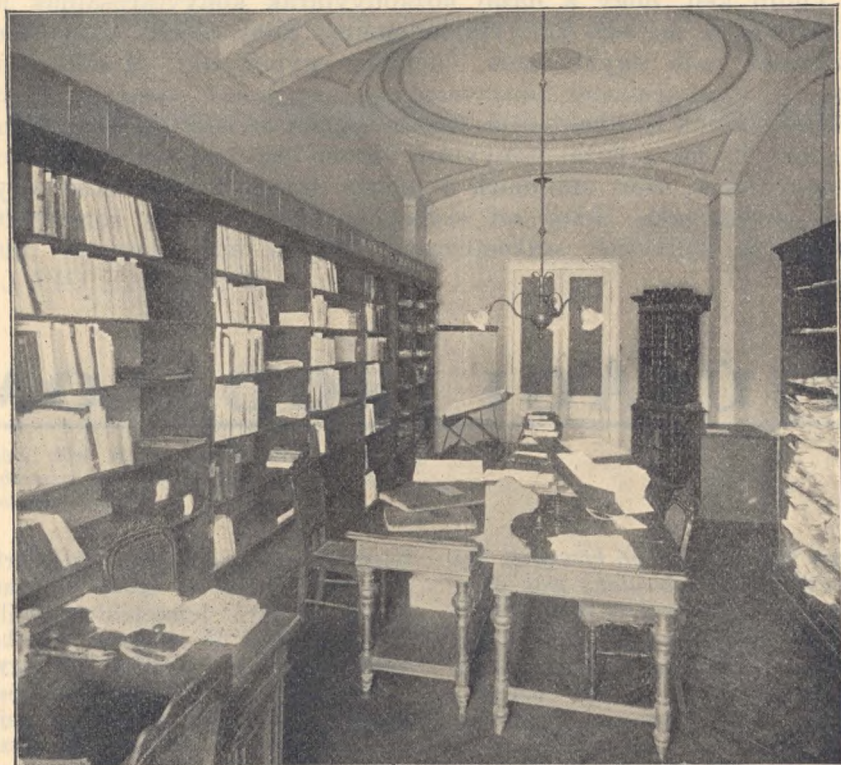
zeti bibliográfiák és a könyvkereskedői katalógusok. Hogy pedig száz- meg százezer könyvcím átolvasása nem tartozik a legkellemesebb szórakozások közé s nem valami léleküdítő, hanem nagyon is fárasztó munka: arról mindenki könnyen meggyőződhetik.

Lássuk: miből is áll a könyvtáros munkája?

Részben a könyvtár céltudatos fejlesztéséből és a könyvek szakszerű feldolgozásából, részben pedig az olvasóközönség kiszolgálásából.

A céltudatos fejlesztés a könyvtáros kötelességévé teszi a világ könyvtermésének állandó szemmel tartását, hogy a könyvtár gyűjtési körébe tartozó jelentősebb művek tervszerűen beszereztessek, a hiányok pedig a lehetőség szerint pótoltsanak. E feladatkörhöz tartozik még a szakirodalom művelése, a könyvkultúra terjesztése stb.

A könyvek szakszerű feldolgozása a következő munkálatokat foglalja magában: a könyv iktatását vagy naplózását, a könyvtári pecséttel való lebélyegzését, szakozását, vagyis: a tartalom alapján egy bizonyos tudományos rendszerben való elhelyezését, számozását, vagyis: raktári helyének megjelölését, címfelvételezését, vagyis: a

Az Országos Széchenyi-könyvtár katalógus-szobája.

könyvtári katalógusokba (legalább is betűrendes és szakkatalógusba) történő beillesztését, a könyv kötetését és raktári felállítását. (A könyvek lebélyegzése és raktári kezelése a könyvtári altisztek feladata.)

Az olvasóközönség szolgálatában a könyvtáros háromféle tevékenységet végez: 1. Reference-szolgálatot teljesít, vagyis szakképzettsége alapján útbaigazítást ad minden könyvészeti kérdésben. (Zárójelben megjegyzem, hogy újabban már a keresztrejtvényfejtők is a könyvtárosokhoz fordulnak felvilágosításért!) 2. Intézi a könyvkölcsönzést. 3. Felügyel az olvasótermekben.

E speciális munkakörhöz járulnak aztán még a számlakezelés és az adminisztráció kevésbé szakszerű, de annál bonyolultabb műveletei.

Mint látható: éppen eléggé hosszú utat tesz meg minden egyes könyv, míg a kiadótól a könyvtáron keresztül a közönség kezébe kerül. Világos, hogy a feldolgozás munkája annál zavartalanabb, minél nagyobb számú könyvtárossal rendelkezik a könyvtár, a közönség kiszolgálása pedig annál gyorsabb, minél nagyobb számú altiszt áll munkában. Amelyik könyvtárnak nincs kellő számú könyvtárosa és altisztje, attól késedelemnélküli feldolgozást és villámgyors kiszolgálást követelni képtelenség.

Tudni kell, hogy a hazai közkönyvtárak könyvtárosainak létszámaránya a modern könyvtártudomány által előírt könyvtárosi létszámnak csak egyharmada, illetőleg egynegyede. Mielőtt tehát valaki a vezető külföldi könyvtárakban megismert eszményi állapot mértékét nálunk is alkalmazná, vessen számot az említett éles különbségekkel. És ha a hazai könyvtári viszonyokat mégsem találja oly elszomorítóknak, mint aminőnek a pusztá számbeli arányokból egyenesen következnek, akkor azt elsősorban hagyományos könyvkultúránknak és könyvtári szakembereink odaadó fáradozásának tulajdonítsa.

BISZTRAY GYULA.